

EL TEMPLE DE SANT FELIU DE GIRONA, AL S. XIV*

JOSEP M. MARQUÈS

Durant el s. XIV, el temple de Sant Feliu de Girona conegué una activitat intensa. Hom projectà la major part dels elements constructius que li donen la seva fesomia actual, i s'organitzà el finançament de les obres per a un llarg període de temps. Mentre pujaven les parets, es desenvolupà una acció intensa prop dels fidels, per donar-los a conèixer els sants venerats a l'església i per acréixer-ne la devoció i la generositat.

El 1293 es preveia de fer obres a l'església; ho indica el fet que Ramon de Santmartí, sagristà segon de Sant Feliu, llegués 200 sous a l'obra, a guardar *quousque operetur in ecclesia antedicta*¹.

S'hi treballà efectivament almenys des de 1309. Els textos d'aquest any i de 1310 que citem en tractar dels préstecs presos per l'obra, fan referència només al sepulcre de Sant Narcís, però el seu volum i el fet que el sepulcre no es realitzés fins més tard, deixen deduir que s'invertien en la construcció dels murs. D'obres a l'absis se'n parla per primera vegada, d'acord amb la mateixa font, els anys 1315 i 1321. El 1326, l'església havia fet despeses consistents en l'obra de l'absis, la volta i el sepulcre de Sant Narcís, i es prengueren nous préstecs d'institucions i particulars per satisfer-les².

* L'arxiu de Sant Feliu de Girona, del qual s'utilitzen diversos elements, ha estat incorporat a l'Arxiu Diocesà de Girona (=ADG). Cal advertir que els llibres d'obra solen tenir dues foliacions, que assenyallem com a "ingressos" o "despeses", segons que s'escau. Obra 1355-65 ha estat citat de vegades com a Obra, 4; Obra, 1365-1391, com a Obra, 5, i Obra 1374-1384, com a Obra, 6. A. Masià, "Algunos documentos referentes a obras en la colegiata de San Félix de Gerona", dins *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona* (1945), 341-357, resulta ser d'utilització problemàtica, en no haver confrontat els textos amb els indrets als quals es refereixen.

¹ J. M. Marquès, *Diplomatari de Sant Feliu de Girona*, inèdit, núm. 431.

² *Liber capituli*, f 40.

L'OBRA. INGRESSOS I DESPESES

Ingressos de l'Obra

L'administració de l'obra –que ja rebia deixes, com hem anotat, en 1293– degué organitzar-se els primers anys del s. XIV. El 1323 hom elegí obrers Guillem Ramon, canonge, i Joan de Santantoni, clergue³. L'elecció devia formalitzar una situació de fet, existent d'abans; Joan de Santantoni administrava diners de l'obra ja el 1310⁴. Posteriorment es pot constatar una divisió de treball entre els dos obrers; el canonge porta els comptes i el clergue paga els mestres i obrers, i pren comptes als aplegadors d'almoines⁵.

L'anàlisi dels llibres conservats permet de determinar el volum i algunes de les fonts d'ingressos que permeteren de bastir l'església gòtica.

Ingressos	
1351	2.838 s 7 d
1355-1356	960 s 10 d
1356-1359	7.402 s
1359-1361	3.631 s
1361-1365	10.588 s 7 d
1366-1368	1.734 s 2 d
1368-1369	7.455 s
1369-1370	4.945 s
1374-1375	3.913 s 6 d
1375-1379	6.498 s 1 d
1379-1383	14.506 s 9 d
1383-1386	8.794 s
1386-1389	7.860 s

Composició dels ingressos

La composició dels ingressos el 1351 fou: rendes dels beneficis de l'església durant el primer any de cada obtentor, 536 sous; bacins, 1.576 sous; llegats testamentaris, 725 sous. Els *bacins*, per tant, aportaven més del 55%, i els

³ *Liber capituli*, f 33.

⁴ *Liber capituli*, f 15.

⁵ *Liber capituli*, f 53, anotació de 1337.

beneficis de nova possessió (que podien experimentar grans oscil·lacions; no és el mateix un any de renda de l'abat que el primer any d'un subaltern ínfim), poc menys del 20%⁶.

El 1390-1391, en canvi, sobre un total de 2.360 sous d'ingressos, les deixes aportaren 179 sous; els bacins, 899; els drets d'estola, 117, i el primer any dels beneficis, 70. La resta la integren donatius i vendes vàries, entre les quals es troben les columnes del claustre.

Vacants de beneficis. En disposar el bisbe el 1313 que les vacants dels beneficis del bisbat s'apliquessin a la catedral, manà que els de Sant Feliu es destinessin a aquesta església⁷. La disposició fou reiterada el 1347 i el 1356⁸.

Bacins i captes. A la ciutat de Girona es demanava per a l'església de Sant Feliu, no sols al mateix temple, sinó també a la catedral i el Mercadal. El 1351, el bací de la seu aportà 719 sous; el de Sant Feliu, 454; el del Mercadal, 150, i els de fora ciutat, 353 sous respectivament⁹.

Havent assenyalat que alguna vegada es recolliren més almoines a la catedral que no a Sant Feliu mateix per a la construcció d'aquesta darrera església, ens és possible de precisar la contribució dels mateixos feligresos entre 1357 i 1360. Un quadern conté les recaptacions fetes entre els residents a la demarcació parroquial de Sant Feliu; foren de 114 s 17 d el 1357; de 282 s 8 d el 1358; de 367 s 12 d el 1359, i de 414 s 16 d el 1360. La construcció durant els anys referits dels claustres pogué estimular la generositat dels donants, en creixement constant, però sense arribar al nivell del 1351. El 1391, en canvi, els resultats foren de 303 sous a la catedral, de 384 sous a Sant Feliu i de 86 sous al Mercadal¹⁰.

Les almoines dels pobles es recollien a través d'aplegadors o bé per mitjà dels rectors, que les portaven a Girona en ocasió dels sínodes anuals. Els permisos més antics d'aplegar almoines per les parròquies de la diòcesi daten de 1326 i 1330¹¹. Els rectors reunits en sínode eren objecte d'una exhortació fervorosa, que l'obrer de Sant Feliu retribuïa en comptant:

*Done a en Pere des Puig, clergue de la seu, per so con dix en lo sínod, als clergues de fora vila, so que hom li dix, e ho dix bé, IIII sous*¹².

⁶ Obra, 1351, elaboració nostra.

⁷ Dorca, Màrtires, 333.

⁸ Notularum, G-33, f 196-199.

⁹ Obra 1351, elaboració nostra.

¹⁰ Obra 1365-1391, ingressos, f 78.

¹¹ Lletres, U-2, f 31 i 130v; U-4, f 106.

¹² Obra 1365-1391, ingressos, f 78.

En certs casos hom anotà en ocasió del sínode diocesà despeses per “cartells”, és a dir, lletres de llicència per postular, en nombre de cinquanta, adreçades a altres tantes parròquies. I quan l'excés de postuladors que recorrien la diòcesi demanant per finalitats diverses, obligà el sínode a posar límits a la seva activitat, es disposà que *questores opere sedis et Sancti Felicis Gerunde ceteris questoribus preferantur*¹³.

Hi hagué tres aplegadors; un al migdia del Ter, un entre el Ter i el Fluvià, i un més amunt del Fluvià. A més, resta constància de nombrosos aplegadors locals. I és notable que en més d'una ocasió, persones excomunicades –generalment per deutes no pagats– aconseguiren l'absolució compromentent-se a fer d'aplegadors, dins de la seva parròquia, per a l'obra de Sant Feliu.

*Ítem en G. Bosch de la parròquia de ses Encies de val de Stoles e.n Dalmau de Cors, de la parròquia de Sent Cristophol ses Planes de la dita val eren vedats, e per tal con han promès que acaptaran a la obra de l'esgleya de Sent Feliu, mossen lo bisbe als absolts, e han pagat entrendos VIII sous*¹⁴.

Fins i tot el 1346 es pregà al bisbe de València que permetés a un aplegador, que portava una capelleta de Sant Narcís, de postular per les obres del temple en aquella diòcesi¹⁵.

Promeses d'aportacions. Podríem anomenar també subscripció el procediment de recollir promeses de donatius a lliurar periòdicament. En 1371 es féu una llista de persones que prometeren donatius periòdics durant quatre anys per a la construcció del campanar i del portal (major). Són agrupats per carrers, indicatiu que es passà casa per casa. S'hi enumeren els carrers de l'entrada de Girona que ve de Perpinyà, Abra de Viviers, portal d'en Pere d'Escala, carrer d'en Fontcoberta, d'en Corretger, del Llop, d'en Nicolau Vilosa, plaça del Pou de Sant Feliu, Ballesteries començant des del pont de na Clara, Rossinyol i carrer de la Rua. Les qualitats promeses no hi consten. Només hem trobat el 1370 un ingrés a l'obra en concepte de donatius promesos¹⁶.

¹³ Arnau de Mont-rodon, const. 56; Tomás NOGUER i MUSQUERAS i Josep M. PONS GURI, *Constitucions sinodals de Girona de la primera compilació*, dins AIEG 18 (1966-67), p 140.

¹⁴ Obra 1365-1391, ingressos f 66, anotació de 1390.

¹⁵ ADG U-10, f 148v, que cal relacionar amb la informació continguda al volum de documents de la pabordia de Mieres, sobre l'existència d'una confraria de Sant Narcís a València. Sobre aplegadors a Lleida, Tarragona i Saragossa el 1333, cf. Notularum G-8, f 97-98; el capítol de Sant Feliu de Girona fa procura a favor de Francesc de Plaça, mercader de Girona, per presentar als arquebisbes de Tarragona i Saragossa certes butlles papals i per nomenar aplegadors a les respectives diòcesis; per Lleida fou nomenat procurador Arnau de Roca, beneficiat d'aquella seu.

¹⁶ Obra, lligall, s. núm.; Obra 1365-1391, ingressos, f 18.

Drets d'estola. Les taxes rebudes a Sant Feliu per bateigs (capides) i enterraments, dites també “peu d'altar”, en ocasions les ingressà l'obrer, i altres vegades s'aplicaren directament a necessitats de l'església, com a les reixes de l'altar major¹⁷.

Rendes. Hom havia comprat el 1331 a Guillem de Boixols un terç del delme de Crespià, Espinavessa i Queixàs a fi de finançar l'ornament del sepulcre de Sant Narcís, pel preu de 13.500 sous. El segle XVII era l'única renda de l'obra; solia donar 100 lliures anuals¹⁸.

Les despeses

Totals de despeses

1349	2.338 s 11 d
1355-1358	3.041 s
1358-1360	3.284 s
1358-1360(claustre)	12.286 s
1361-1365	8.375 s
1365-1366	3.054 s
1366-1368	1.400 s
1368-1369	8.879 s 7 d
1369-1370	5.811 s 1 d
1383-1386	11.340 s
1386-1390	1.724 s

Crèdits. Algunes vegades, les despeses superaren els ingressos, i hom recorregué al crèdit. Heus ací alguns exemples.

Al capítol general de l'any 1309 es disposà: *Item ordinavit dictum capitulum quod predicti denarii, scilicet MCCLIII solidi, mutuentur operi ecclesie, quod quidem opus iam receperat, preter iamdictos MCCLIII solidos, CCCVII solidos de predictis redditibus de Calidis, qui sunt in summa MDLX solidi, qui debent restitui predictum opus capitulo ad opus ornamentorum altaris Sancti Felicis*¹⁹.

Sota el títol *De peccunia mutuata operi per capitulum*, hom deixà constància d'haver satisfet el 1310 a Joan de Santantoni, obrer, un total de 800

¹⁷ Obra 1365-1391, ingressos f 33.

¹⁸ J.M. Marquès, *Pergamins de Sant Feliu de Girona*, inèdit, núm 713. Vegeu la nota 38.

¹⁹ *Liber capituli*, f 15.

sous en dos pagaments²⁰. Procedien també de rendes de Caldes

Els 500 sous que Ramon d'Avinyó havia llegat per fundar un aniversari, s'invertiren el 1315 en l'obra o fàbrica del temple. Mentre no es retornessin, l'obra s'obligà a sufragar l'aniversari²¹. No fou l'únic cas de capital de fundacions aplicat a les despeses de construcció.

Al capítol de la seu, que havia emprès una obra de majors dimensions, es recorregué per obtenir 2.300 sous, que calia retornar en 1321 *ex causa mutui facti ad opus operationis capituli dicte ecclesie Sancti Felicis*, i es van satisfer de l'administració del comú²².

Guillem de Socarrats, canonge, que contribuï amb 3.000 sous de donatiu a l'obra del sepulcre de sant Narcís i de la volta principal, acreditava en 1328 1.965 sous, que el capítol es comprometé a satisfer-li²³.

La creu de sant Narcís i dos canelobres d'argent s'empenyoraren a Guillem de Llapart, mercader, per 70 lliures de despeses d'estany, que foren pagades el 1352. El mateix any es lliuraren a en Bruguera, notari, 25 lliures; a en Reixach, canviador, 15 lliures; a Ferrer de Seguriolles, 10 lliures i a Francesc Savarrés, 15 lliures; el darrer tenia com a fiança un bací de plata. Sumen un total de 135 lliures, a les quals s'afegia una quantitat indeterminada, que avançà Guillem Cavaller, canonge, al qual s'empenyorà un missal i un *Rationale*. El 1354, Bonanat d'Hospital, canviador de Girona, firmà rebut a Dalmau Corona, canonge obrer, de totes les qualitats que li havia prestat per a l'obra de les noves campanes²⁴.

EL TEMPLE ANTERIOR

És poc el que se sap de Sant Feliu abans de les grans modificacions del s. XIV. Heus ací les dades documentals que hem trobat.

Exterior. Construccions annexes

La part forana del temple és signe sagrat; és també esceneri del culte en les processons i en les absoltes dels difunts que se celebren als cementiris que l'envolten. Com a exemple d'aquest ús donem els itineraris per a les estacions

²⁰ *Liber capituli*, f 15v.

²¹ *Liber capituli*, f 23.

²² *Liber capituli*, f 28v.

²³ *Liber capituli*, f 40v-41.

²⁴ Obra 1355-1365, paper solt

o parades de dues classes d'absoltes que preveuen els llibres litúrgics de Sant Feliu el s. XIV²⁵. Per a l'absolta general, la primera estació es feia dins de l'església; la segona, al claustre, davant la porta de tramuntana; la tercera, al pla de davant de la porta de ponent, la quarta, al cementiri davant la porta de migdia, i la cinquena, també al cementiri, en direcció a orient. L'absolta del dia de Difunts, el 2 de novembre, les ordena així: 1a, dins de l'església; 2a, davant la porta de ponent, al cap de l'escala; 3a, davant la porta de migdia; 4a, "darrere l'altar de Santa Maria"; 5a, "darrere l'altar de Sant Esteve"; 6a, "al cap del cementiri, prop de les sepultures de la confraria", i 7a, "al mig del claustre". L'espai exterior, per tant, tenia un ús precisat a la litúrgia, una utilització prevista i programada. L'existència d'un claustre a principis del s. XIV resta fora de dubte. Hom degué enrunar-lo a causa de l'ampliació de l'església; potser alguna columna anà a parar al trifori.

Una escala permetia de salvar el desnivell entre l'església i l'areny de l'Onyar, a la banda de ponent. Després d'una referència de 1231, que situa una casa *in scala dicte ecclesie iuxta claustrum*, és esmentada el 1310²⁶. Fou millorada el 1349, d'acord amb l'anotació següent:

*Ítem per manament del senyor d.Escale done a.n P. de Capmagre, mestre de la obra de la seu, per tal com él dicta le scale, per son trayay a XIII de març de l.ayn de XLVIII, deuant lo seu scuder ... XX sous*²⁷.

El voltant de l'església era ocupat per cementiris. El de la banda nord rebia el nom de "cementiri dels claustres"; existia encara el 1631, d'acord amb l'acte de visita pastoral. El cementiri de migdia tenia, segons el mateix document, el nom de "cementiri major", i s'hi trobava una capella dedicada a sant Pau, de la que no hem localitzat altres esments. El nivell del sòl era molt alt, i es rebaixà el 1774 uns 7-8 pams, des de la torre de Sobreportes fins a una altra torre que es trobava a migdia d'aquesta²⁸.

L'església anterior a l'actual disposava d'un campanar, que podem imaginar de forma romànica. En sorgir l'actual torre de les campanes, prengué el nom de "cloquer vell".

²⁵ J. Janini – J.M. Marquès, "Manuscritos de la Colegiata de San Félix de Gerona", dins *Hispania Sacra* 15 (1962), 401-437, núms. 19 i 20.

²⁶ J.M. Marquès, *Diplomatari de Sant Feliu de Girona*, inèdit, núm. 92. A *Liber capituli*, f 34, hom descriu una casa situada *ad pedem schale dicte ecclesie Sancti Felicis versus rivum Undaris*. Cf també J. M. Marquès, *Pergamins de Sant Feliu de Girona*, inèdit, núms 558, 563, 566.

²⁷ Obra 1349, f 2.

²⁸ Obra eclesiàstica, comptes 1603-1718, foli final

*Ítem lo dit jorn e tota la setmane foren a la dita obre Francesch Cantalosella, fuster, e II menobres qui li ajudaren a fer la bastida del cloquer vey, ac en la setmana V dies feanés*²⁹.

Cal situar-lo a la banda nord de l'església. Efectivament, el 1362, després d'haver fortificat la sagristia, es continuà l'obra de defensa *versus cloquerium*³⁰.

Annex a l'església es trobava el refectori de la canònica. Era prop del "portal de Balaguer", i per la banda d'orient afrontava amb el claustre³¹, Abandonada la vida comuna, servia per a les reunions de capítol; a aquest fi hom féu empostissar el paviment³². En algun cas, com el 1365, la reunió del capítol no pogué tenir-hi lloc, per absència del beneficiat refectorer, que en guardava la clau³³. Hom el derruí el 1374, en el curs de treballs de fortificació que ressenyarem aviat³⁴.

També caldria localitzar al nord de l'església l'escola de cant, de la qual el 1359 es reparà el teulat³⁵. Destruïda, com el refectori, amb la finalitat de poder comptar amb espai per als escolans, es féu el 1379 un establiment per edificar casa, amb reserva de local per a l'escola de cant i residència dels minyons³⁶; el capítol es reservava d'indemnitzar el concessionari en cas de voler construir-hi claustre, detall que invita a situar l'indret a la banda nord del temple i a suposar que perdurava el desig de refer-lo amb les pedres emmagatzemades.

Interior

És poc el que es pot assenyalar amb certesa sobre l'interior de Sant Feliu a principi del s. XIV. Durant el segle XIII hom dotà els beneficis de sant Jaume (1202), sant Vicenç (1209), sant Esteve (1223) i els sants Llorenç i Cecília (1283). Coincideixen amb els altars que hi havia a les primeres capelles de la dreta i l'esquerra del creuer; la relació entre els beneficis i la construcció de les capelles no ha restat documentada.

²⁹ Obra 1374-1384, despeses, f 3v, anotació de 1374.

³⁰ Obra 1355-1365, despeses, f 44.

³¹ *Liber capituli*, f 25. L'indret de Balaguer es localitza al peu del campanar de l'església, a la seva esquerra.

³² Obra 1355-1365, despeses, f 9v.

³³ *Liber capituli*, f 57v.

³⁴ Obra 1374-1384, despeses, f 5v.

³⁵ Obra 1355-1365, despeses, f 8v.

³⁶ *Liber capituli*, f 100.

Pel que fa a l'altar major, s'han conservat dues memòries sobre un cimbori de plata que el recobria. Segons un necrologi de sant Feliu que Dorca no veié directament, Bernat de Farners hi era recordat perquè *fecit coopertorium Sancti Felicis argenteum in capite eiusdem*³⁷. El necrologi i la inscripció del sarcòfag de Farners es refereixen encomiàsticament, encara que amb llenguatge imprecís, a una coberta que sembla que no pot ser altra cosa que un cimbori. D'altra banda, el rei Alfons d'Aragó vengué el 1290 uns masos de Caldes de Malavella al capítol *ementi et recipienti ad opus operimenti de auro et argento altaris et sepulcri Sancti Felicis predictae ecclesie*³⁸. El capítol desféu el cimbori; d'això no n'hi ha dubte. La finalitat de la inversió de 1290 era pagar-ne un de nou a terminis. El s. XIV, les prioritats canviaren; sant Feliu cedí el lloc a sant Narcís, els arquitectes preponderaren sobre els orfebres i les rendes adquirides a Caldes es col·locaren a Crespià.

DADES SOBRE LA CONSTRUCCIÓ

La capella del Sant Sepulcre

Ja no existeix la capella del Sant Sepulcre; fou enrunada i l'espai que ocupava és ara l'ingrés de la capella de Sant Narcís.

Hom la bastí per iniciativa i mecenatge de Guillem Vendrell, canonge de Sant Feliu. Aquest clergue ja el 1326 havia practicat la visita d'algunes esglésies del bisbat en nom de l'arquebisbe de Tarragona, cosa que li procurà la comprensible enemistat del prelat de Girona. A principi de 1348 no sols era canonge i notari episcopal, sinó que el bisbe li recomanava el bon èxit d'un plet que tenia al tribunal del rei; la seva influència seria considerable si podia ser útil al mateix prelat. Fa de mal dir com s'enriquí. Tanmateix, en morir a causa de l'epidèmia del mateix any 1348, havia començat a edificar una capella, i en testament llegà 20.000 sous per dotar-hi dos beneficis³⁹.

La identificació de la capella promoguda pel canonge Vendrell és segura. Hom l'anomenava amb el seu cognom, i es referia, per exemple, a la part

³⁷ Dorca, *Mártires*, 137. Vegeu J. M. Marquès, "Redescobriments d'inscripcions medievals a Sant Feliu de Girona", dins *Revista de Girona* 191 (1998), 32-38.

³⁸ El rei Alfons ven a Sant Feliu de Girona, a fi d'ornar amb plata i or el sepulcre de sant Feliu, dinou masos de Caldes de Malavella, pel preu de 10.000 sous, procedents de la coberta d'or i argent del sepulcre de sant Feliu, 14 abril 1290, J. M. Marquès, *Diplomatari de Sant Feliu de Girona*, inèdit, núm. 383. La venda fou anul·lada el 1331, i el capítol aplicà el preu que havia recuperat a adquirir el delme de Crespià, referit a la nota 18.

³⁹ J. M. Marquès, *Pergamins de Sant Feliu de Girona*, inèdit, núm. 1045.

del claustre que toca a la capella d'en Vendrell. A més, en el seu testament prengué per marmessors l'abat de Sant Feliu i Francesc de Savarrés, canviador de Girona. Savarrés contractà el 1350 les figures del Sant Sepulcre amb mestre Aloi⁴⁰.

La construcció començà el 1349. Per l'agost es desfeia una paret; durant el setembre es bastia i per l'octubre es muntaren bastiments. Pere de Capmagre hi aparegué quan es tractava de cobrir-la i n'esculpí la clau de volta:

Ítem page al demont scrit P. de Capmagre per lo digous, divenres e disapte de le setmane demont scrite, e fo.y tote aqueste setmane, e comensa aquests III dies de fer le ymage de le clau. Done.li a d. III sous per die, some ... IX sous⁴¹.

La capella tenia la peculiaritat de ser reforçada amb anells de ferro, a l'arc d'entrada i a la volta. Un cop tancada la volta a principis de desembre de 1349, s'hi posà la teulada al damunt⁴². La recent troballa de figures que formaren part del conjunt del Sant Sepulcre ha permès de contextualitzar el Crist jacent de mestre Aloy, que n'era la peça central.

El claustre

La construcció del claustre es pot seguir gairebé dia per dia al corresponent llibre d'obra. L'extractem les dades més significatives.

La decisió d'emprendre l'obra la prengué el capítol pel maig de 1357. El text que n'informa és interessant, perquè indica els usos principals de l'àmbit que es volia crear; processons i sepultures, i n'indica els promotors.

Hic incipunt expense facte racione claustrorum de novo inceptorum in ecclesia Sancti Felicis. Sit manifestum omnibus quod in mense madii de anno MCCCLVII fuit concordatum per canonicis ecclesie Sancti Felicis et per alios laycos quod fierent claustra nova in ipsa ecclesia, in quibus fieri possent processiones et sepulture honorifice, ut decent et fit in sede et in aliis honorabilibus ecclesiis cathedralibus et collegiatis. Pro quibus claustris fiendis solverunt de proprio inter venerabiles Guilielmum Cavalerii, canonicum dicte ecclesie, et Ferrariu de Seguriollis, laicum civum Gerunde, pro uno capite dicti claustri ante portale ecclesie fiendo, viginti libras Arnaldo Sancii, pedre-rio. Et ultra hec ego Dalmacius Corone, dicte ecclesie tunc operarius, feci

⁴⁰ P. Freixas, *L'art gòtic a Girona*, 131-132.

⁴¹ Obra 1349, despeses, f 7v.

⁴² Obra 1349, f 10v.

*sequentes expensas pro claustris predictis*⁴³.

El propòsit de fer un claustre era anterior. Ja abans de 1345 hom havia adquirit amb aquesta finalitat a Simó d'Estany, clergue, una casa situada prop de l'església⁴⁴.

Féu la traça Pere de Capmagre, mestre d'obres de la seu.

*Item solvi P. Capmagre, magistro operis sedis, qui desudavit pluries in dictis claustris ordinandis XX sol.*⁴⁵.

*Item solvi XI die ianuarii [1359] Petro Capmagre, magistro operis sedis et Sancti Felicis, pro remanente laboris operis nostri Sancti Felicis, uidelicet in dando mensuras quotidie de diversis, IIII gallinas, que decostarunt V sol.*⁴⁶.

Les mides eren d'uns 64 pams pel costat més llarg, i 48 pel més curt. Cada una de les galeries s'anomena ací i en altres llocs amb el nom de *claustronum*.

Memoriale de claustris huius ecclesie. In claustrono versus meridiem sive versus sanctum Narcissim et capellam G. Venrelli sunt et esse debent octo paria colimpnarum, et habet spacium de base ad basem expressis basibus et sine ipsis, septem palmos et medium et unum quartonum.

Item in claustrono versus circium sive versus hospicium G. de Ruppe sunt sex paria de eodem spacio ut supra per omnia.

Item in claustrono versus occidentem sive versus refectorium sunt septem paria, habentia VII palmos et unum quartonum inter basem et basem, sine basibus ut supra.

*Item in alio claustrono versus orientem sive versus sepulcrum confratrie*⁴⁷.

Els col·laboradors de l'obra, que dirigí, com queda dit, Pere de Capmagre, foren diversos. La posició d'Arnau Sanç sembla destacada, ja que era l'únic dels treballadors que tenia mosso propi. Cobrava, això no obstant, com altres treballadors, a raó de tres sous al dia. D'altra banda, la pedrera d'on sortia el material era de propietat seva. Però de fet els autors de les columnes,

⁴³ Obra 1355-1365, f 15.

⁴⁴ Litterarum U-9, f 142rv. Guillem Cavaller, canonge de Sant Feliu, liquidà la marmessoria de Joan Gaufred, flassader de Girona, en la qual hi havia un donatiu de 20 sous per als claustres que s'havien de construir a Sant Feliu, el 7 de gener de 1357; Notularum 356-1357, f 36v-37.

⁴⁵ Obra 1355-1365, despeses f 15., anotació de 1359.

⁴⁶ Obra 1355-1365, despeses, f 21.

⁴⁷ Obra 1355-1365, ingressos f 1.

bases i capitells foren Francesc Plana, Ramon Marenyà, Bernat Marenyà i Arnau Plana, amb els quals es contractà a raó de 40-45 sous el parell de columnes. Arnau Sanç, amb altres, com Bernat Pagès, feren sarges i salmers; els arquets els picà el mateix Pagès. La construcció començà el 16 de març de 1360; *Die lune, XVI marcii inceperunt ponere columpnas claustrorum et arquetos*⁴⁸. I s'acabà el 20 d'octubre del mateix any *quia columpne e los arquets et una filada lapidum supra ipsos arquets habebant complimentum, quia omnia erant posita*⁴⁹. Poc després s'acabava el portal dels claustres, que creiem que devia ser l'actual portal nord del temple, posant-hi la llinda o "pedra salpassera", dita així perquè en ocasió del salpàs s'hi fixava la sal beneïda.

L'aportació de l'obra a la construcció totalitzà 12.286 sous⁵⁰.

El perill d'un setge a la ciutat féu constatar que el claustre era el punt més flac de la defensa de l'església. Per això per l'agost de 1374 hom desmuntà la construcció.

*Item diluns, a XVIII del dit mes aguí II mestres e III manobres per desfer les clastres, axí com lo capità e mossèn l. abat avien manat ... Item diluns, a II de vuytubri foren a l.esgleya II menobres tota la setmana, en la qual hac V dies feanés, per desar e estoyar les pères de les clastres*⁵¹. Es portaren les pedres a casa l'abat, i més tard, a casa de l'obra. Qui sap si perdurava l'esperança de poder reconstruir les galeries. L'agitació bèl·lica del darrer quart de segle féu comprendre que Sant Feliu havia de romandre com a església fortificada i sense claustre. I es presentà una bona ocasió de recuperar part de la despesa feta, venent les arcades al comte d'Urgell.

*De les colones que foren de les claustres. III die februarii anno predicato [1391] recepi ego dictus Arnaldus Citgarii, capellanus et operarius ecclesie Sancti Felicis Gerunde a Bartholomeo Benedicti, draperio Gerunde, XXXIIII libras et mediam, restantes ad solvendum ex illis LXXII libris et media, precio quorum fuerunt vendite XXV paria columpnarum domino comiti Urgelensi, cuius nomine dictus Bartholomeus Benedicti recepit dictas columpnas per manus Bonanati de Ponte, canonicus et tunc operarius dicte ecclesie, qui recepit residuum dictarum LXII librarum et medie, et patet in compotis suis ... XXXIIII l., X sol.*⁵².

⁴⁸ Obra, 1355-1365, despeses, f 29.

⁴⁹ Obra 1355-1365, despeses, f 32.

⁵⁰ Obra 1355-1365, despeses, f 33v.

⁵¹ Obra 1365-1384, despeses, f 5rv.

⁵² Obra 1365-1391, f 77.

El campanar

El primer campanar. Hi ha anotacions de 1355 que indiquen que es treballava al campanar; per l'abril l'obra adquireix 240 quarteres de calç *ad opus cloquerii*⁵³; es retornen el 1358 a en Medir i en Bonanat d'Hospital, banquers de Girona, diners prestats el 1353 *ad opus cloquerii incepti*⁵⁴. Podria ser el campanar que ha romàs inacabat; efectivament, no és versemblant qual es tractés del campanar vell, que hem imaginat de forma romànica, al que no li esqueia el qualificatiu de "cloquer començat"; en canvi l'actual campanar complet es començà amb l'obertura de fonaments el 1368.

El projecte. L'arxiu diocesà conserva un esbós que serví per a la construcció del segon campanar. Deu ser el plànol d'arquitecte més antic de Girona. Consisteix en un paper de forma vuitavada, de 16 x 16 centímetres, escrit per les dues bandes; la lletra és del s. XIV. En l'anvers hi ha la secció del mur, representada amb línies paral·leles; a cada una de les vuit cares es repeteix el mot *alambor*. Al revers es troba escrit, amb lletra cursiva:

Paries ecclesie foraneus verssus circium habet IX palmos in latitudine. De dicto pariete ab intus, usque ad pilarium archus excludive, sunt III channe et duo palmi et due partes unius palmi, factis inde tribus partibus. Item habet pilarium archus de latitudine IX palmos et medium. Item habet navis maior ecclesie de latitudine, exclusis parietibus pilariorum, quinque channas et VII palmos de tou. Ha de I pilar a l'altra, ço és, deius l'arch, de tou, IIII canas e miga.

Que es tracta del campanar actual, es dedueix de la connexió que s'hi dibuixa i s'hi comenta amb el mur lateral de l'església. No hi ha, en canvi, referència al mur de la façana principal, que tardaria anys a alçar-se.

Construcció del campanar actual. Després d'una alarma que obligà a fortificar l'església el 1355, amb una despesa de 3.054 sous⁵⁵ a principi de 1366 hom començà a transportar pedra per a l'obra. La traça la féu Pere çà Coma pel maig de 1368: *Ítem lo mestre de la obra, en Pere çà Coma e yo passam la barcha per treçar lo cloquer part la pila del pont, done a la barquera II diners*⁵⁶

Un resum de la capitulació entre l'obra de l'església i el mestre d'obres diu així:

⁵³ Obra 1355-1365, despeses, f 1.

⁵⁴ Obra, 1355-1365, despeses. F 6 i 7v.

⁵⁵ Obra 1365-1391, f 9v.

⁵⁶ Obra 1365-1391, despeses, f 15.

Item solvi discreto R. Egidii, notario Gerunde V die septembris [1368] pro instrumento facto inter capitulum huius ecclesie et P. ça Coma, magistrum operis cloquerii noviter incepti. Et est certum quod in isto instrumento caventur in effectu ista. Primo, quod ipse proficue procuret ipsum opus, dampnum evitando et expensas inordinatas quantum in ipso fuerit, et hoc iuravit. Item quod ad opus accipere non valeat sine licentia poerarii. Item quod quocienscumque fuerit in ipso opere factum apperam (sic) operandi, quod vocatus quocumque opere dimisso operetur in nostro opere. In premissis fuit exceptum opus pontis novi, in quo iam prius extitit obligatus. Et etiam quando ipse fuerit in ipso opere pontis vel in alio, quod una hora diei sine logerio videat illos qui operabuntur vel parabunt lapides de brocar in ipso opere. Et est sibi concessum dari pro qualibet die faoner quo fuerit in opere predicto IIII solidos et uni eius famulo vel II secundum merita ipsorum. Item ulterius annuatim dari sibi de gracia CXL solidos, segons lo temps emperó que obrarem, cor lo temps en que no obrarem en lo cloquer no dou res pendra, ans deu esser deduyt dels dits CXL sous pro rata totius quantitatis⁵⁷.

L'obra començà per juliol de 1368. Després d'enderrocar algunes cases, la sisena setmana de treball restaven oberts els fonaments, on treballaren moltes dones a treure terra: *Començarem a paredar en lo cloquer lo dimecres a vespres, XI d'agost, e monsenyer lo bisbe posa la primera pedre*⁵⁸. Calgué interrompre el treball pel setembre, a causa de la necessitat de fortificar l'església per una amenaça d'invasió, i no es reprengué fins a juliol de 1369.

Una llacuna de la comptabilitat de despeses entre 1370 i 1374 deixa a les fosques aquest període. I precisament hom inicia les despeses de 1374 amb noves fortificacions, les que acabaren per anorrear els claustres i el refectori. Fins a octubre de 1375 no es pogué continuar l'obra del campanar, que inicià trencant pedra a la pedrera i portant escalaborns a principi de 1376 cap a una llotja o porxo situada davat l'església, on eren convertits en pedra "de filada" o d'arcs. On eren exactament les obres ho assenyala una anotació precisa del canonge obrer:

*Ítem a IIII de maç del any de MCCCLXVII comença a pereyar los entaulamens e sargamens de la capela del cloquer*⁵⁹. La capella es trobava a nivell del paviment, per això pel juliol hom comprava *V linyes canabi ad opus*

⁵⁷ Obra 1365-1391, despeses, f 15v; ed. *España Sagrada* 45, apènd. IV, p. 248.

⁵⁸ Obra 1365-1391, despeses, f 24.

⁵⁹ Obra 1374-1384, f 22

*linyandi sive trassandi capellam cloquerii novi*⁶⁰. De nou, la feina de la pedra absorbí l'esforç dels constructors fins a l'agost de 1379. Aleshores es passà a bastir amb rapidesa; hi treballaren nou mestres i quinze manobres d'agost a octubre inclosos. El 1380 es muntava el "caragol" o escala que hom troba a mà esquerra de la capella per pujar al campanar, que s'acabà el 1382; el 1381 es començava la volta de la capella, que s'anà bastint lentament. Tenim informació detallada de la clau de volta. Pere sa Coma treballà 14 dies per desbastar-la. La "florejà" per setembre de 1383 juntament amb mestre Pere Ramon, i hi invertiren 26 jornals cada un. Els assessorava Guillem Borrassà:

*Ítem he dat a.n G. Borraçan qui ha formades les figures dels angels als damont dits padrers e és hi estat moltes vegades e molts dies, a comexença del mestre major ... III florins*⁶¹. La clau de volta representa efectivament sant Miquel i porta un emblema que ha de correspondre a la família Escala.

La volta de la capella de sota el campanar no s'acabà sinó el 1384.

*Per la volta del cloquer, là un és la clau magor. Ffo convengut de voluntat del honrat capítol, en lo qual consentiment foren presents mícer Nicolau Siffre, vicari, Arnau Citgar, capelà, Arnau Busquets, Bertomeu Ribot magor de dies, Nicolau de Bosquets sagristan magor, entre mi, Bonanat des Pont, obrer de Sent Feliu e en Pere Ramon padrer, que él degué fer aquella part de la volte del cloquer un està la clau magor a ses messions, exceptat péres i calç e fuste e clavaó, e que de ses mans el hagués la volte complide e resade. E açó fou fet l.any de Nostre senyor MCCCLXXXIII, a XIII dies del mes de viytubri, per tres pagues de LXX liures de barceloneses, axí com pus largament se contents per capítols en dues lenques de paper o mig fuyls, dels quals él hac traslat e yo me.n retanguí l.altre. Ítem a XIII de janer de MCCCLXXXIII lo dit Pere Ramon hac fet compliment a le dite volte de tot ço que hi devie, axí que él ha promes de fer en la dite obre sus alt al cloquer ultre ço que no devie fer segons los capítols*⁶².

El 1386 hom havia acabat la volta segona o pis superior del campanar:

*Ítem l.any demont dit [1386], a XIII dies del mes de juny pague al senyor en Francesc de Peradalte, obrer de la seu, lo rest que li devie, lo qual me prestà quant fiu la volte segone del cloquer, ab un altre que ja li he retur*⁶³, Encara que el 1388, i sota la direcció de ça Coma, es treballaren algunes set-

⁶⁰ Obra 1374-1384, f 23.

⁶¹ Obra, 1374-1384, despeses, f 88v.

⁶² Obra 1374-1384, despeses, f 90v.

⁶³ Obra 1365-1391, ingressos, f 34v.

manades al campanar, d'abril a setembre; sembla que no es féu altra cosa que reblir la volta, fer l'entaulament i el paviment. El mestre cobrà aleshores vuit florins endarrerits del seu salari. Els anys 1390 i 1391 no s'enregistrà cap despesa de construcció del campanar.

LES FORTIFICACIONS

Enumerar les freqüents fortificacions de Sant Feliu és útil per comprendre la lentitud de les obres de construcció. Empobrint l'església, ralenti- ren el procés de bastir-la. I per causa d'elles el rei Martí concedí els privilegis que donaren existència a l'obra laica. Alguns textos referents als treballs de fortificació cridaren l'atenció de l'editor de l'*Espanya Sagrada*⁶⁴, però els defectes de lectura fan aconsellable de reeditar-los.

1361. Per l'octubre, Berenguer d'Abella, procurador reial de Girona, ordenà de fer una torre damunt la cerca o sagristia i damunt la capella *sepulchri Corporis Christi*, a fi de defensar l'església i la ciutat, torre que perdura actualment. S'hi treballà immediatament, i es continuà fins a febrer de 1362⁶⁵. Es va reprendre l'obra per l'abril de 1362 *super capellam G. Venrelli, pro faciendo forciam ut prius, continuando eam versus cloquerium*⁶⁶, amb una despesa total de 1.594 sous. Hom advertirà que en aquests moments un esment del campanar no podia referir-se al campanar actual, sinó al que el precedí. També es notarà que la capella de Guillem Vendrell i la del Sepulcre eren la mateixa.

1365. *Pro timore regis Castelle* i per por de les Companyies Blanques que passaven a ajudar el monarca, es feren verdesques i bescorres a l'absis⁶⁷.

13689. La guerra amb el rei de Castella i consegüent trànsit de companyies obligà a millorar les defenses de Girona; l'obrer de Sant Feliu accelerà el transport des de la pedrera a l'església de la pedra *que trencada hi era, car havia dubte que no la s'emportassen per lo mur de la ciutat*⁶⁸. Es fortificà, per ordre del capità de Girona, Aimbart de Fonollar, el cap o absis *ab marlets e ab corrador en lo dit cap, bon e bel*⁶⁹. El text és conegut, però el reproduïm amb les correccions adients:

⁶⁴ *Espanya Sagrada* 45, apènd. V, pp 248-249.

⁶⁵ Obra 1355-1365, despeses, f 37-42 i 43v.

⁶⁶ Obra 1355-1365, despeses, f 44-46.

⁶⁷ Obra 1365-1391, despeses, f 3.

⁶⁸ Obra 1365-1391, despeses, f 11.

⁶⁹ Obra 1365-1375, f 31.

Diyous a XXVIII de satembre, per menament e per ordinació del senyor Aimbert de Fonoylar, capitan per lo senyor rei dat a Gerona, per tal cor en Bertran de Claquin ab grans companyes dehia que passaria e entraria en la terra del senyor rei e la dampnificaria, fiu enfortir lo cap de l'esgleya pers sol yxent, de paret pujat a péra e a calç amb marlets, e de fer castels e verdesques al altre cap vers sol ponent, e de part de cerç e de mantelets là on no n.havia, per las quals cosas fiu las messions dejús escritas, altra péra picada e reble e escarda que ja havia⁷⁰.

A continuació es detallen despeses per un import total de 613 sous. Després d'aquestes prossegueix el canonge obrer:

Après que aguí fet lo dit enfortiment del cap de la dita sgleya ab marlets e ab corredor en lo dit cap, bon e bel, e fetas verdesques al cloquer e al cap de la esgleya vers ponent alt, e vers ço den Escala, e fets los corredors per tot, e feta encara una porta al mig del caraguol, e paradat péra e calç una volta que era ab les claustres desús Sent Narcís vers cerç, volch dit capità que tota la esgleya dalt, sobre la volta major, ço és sobre la paret de les corredors vers cerç, se corragués del cap de la esgleya tro al cap de là vers ponent prop del cloquer, axí que sobra la volta major e sobre los reravols de la esgleya se corragués per tot; e per cessar messió e per la obra esseguir, ordonà que.s faés ab cabirons e permodols e cayrats de roure e de fuste, e ab mantelets de fuyla, per la qual cosa a fer, fiu les messions següents⁷¹. S'enumeren ara despeses per valor total de 424 sous.

1374. Començà a engabiar-se l'església per ordre del capità de la ciutat el mes de juny⁷². Es féu un pont entre l'església i el mur vell, és a dir, entre l'escala de caragol pròxima a l'absis i la torre de Sobreportes. Es compraren cordes per fer mandrons i fones⁷³ i es pujaren als corredors i bastides de l'església 222 somades de rierenc⁷⁴. Entre les adquisicions hi ha la d'un *corn de terra*, ops de *cornar de nits quan goytaven a l'esgleya*, que costà un sou. Hom paredà els portals del temple; es feren bastides al campanar vell i s'enderrocà el refetor. L'alarma durà fins a gener de 1374; aleshores el pont fou desfet⁷⁵.

⁷⁰ Obra 1365-1391, despeses, f 34; ed. *España Sagrada*, 45, p 248-249.

⁷¹ Obra 1365-1391, despeses, f 35; ed. *España Sagrada*, 45, f 249.

⁷² Obra 1374-1384, despeses, f 1.

⁷³ Obra 1374-1384, despeses, f 3v.

⁷⁴ Obra 1374-1384, despeses, f 4v.

⁷⁵ Obra 1374-1384, despeses, f 8.

L'obra importà una despesa total de 3.867 sous.

1385. Es produí la rebel·lió del comte d'Empúries. Altra vegada se n'anaren en fortificacions diners que haurien d'haver permès el progrés de la construcció:

MCCCLXXXV. En nom de nostre senyor Deus, amen. Yo, Bonenat des Pont, canonge e peborde de Tordera, e obrer de Sant Feliu de Gerona, començ açi escriure les messions que he fetes per raho de la dite obre en aquest ayn de MCCCLXXXV. Primerament, a IX del mes de janer de dit ayn començe a obrar en lo cloquer per tal con les companyes eren entrades en lo comptat d'Empuries. E fo ordenat que faessem empits sus alt en lo cloquer per deffensar l'esgleya e la porte de ponent. E fiu aportar AVIII somades de calç den Lorenç calciner, a rao de X diners la cortera, e avie en le somade IIII corteras, monte (blanc). La suma de les partides de fortificació puja a 836 sous. Les companyies que havien entrat al comtat d'Empúries eren les tropes gascones del comte d'Armanyac, que ajudaven el comte Joan d'Empúries en la seva rebel·lió contra Pere IV. L'alarma durà només el mes de gener. S'aparedà damunt el campanar per fer-hi ampits, es tornà a llançar un pont des de l'abis fins a Sobreportes i es posaren mantellets als merlets.

1389. Es prengué un fons del Comú per a una fortificació poc precisada, a causa de noves incursions dels Armanyacs, prou documentades per altres fonts, com les lletres episcopals de l'any.

Ítem lo dit Berthomeu [Ribot menor] apres algun temps demanà lo dit honrat capitol de conseyl que ffaria, quar en la obra no avia diners de que pogués ffer les obres que eren fort cuytades e necessaries, per tal con les companyies eren ja en la val de Bisanya, e per menament que avia del capità e dels jurats de Georna, e encare de mossen lo bisbe, que faés les obres que li eren emmenades per deffensió de la dita esgleya, les quals eren e foren molt sumtuoses. Per que lo dit honrat capitol, vaen e saben les coses desús dites esser veres, manà que per esquivar escandol e peril, que de present LXVII lliures, VIII s. e III d. que eren dagudes dels emolumens del camú del dit capitol, fossen liurades e donades al dit Berthomeu, obrer de la dita obre, per aquels qui les devien al dit comú, segons que en lo libre del dit comú és contengut⁷⁶.

⁷⁶ Obra 1365-1391, ingressos, f 21; ed. *España Sagrada* 45, f 249.

Altres despeses de l'obra

Reixes. Unes notes de despesa per posar reixes a l'altar major en 1381-1384 permeten de conèixer el cost de l'operació. El ferro el proporcionà Guillem Masquerós de Mollet, que n'adquirí 25 quintars a la *moline de Flom Juncose* en 1381. La mina ("molina"), era situada al Rosselló, atès que es pagaren lleudes a Perpinyà, el Voló i la Jonquera. El preu era de dues lliures el quintar, inclòs transport i lleuda. El ferrer de Girona Joan Llor en féu 18 barres verticals i uns travessers. Se li acceptava una minva de 14 lliures per quintar, i cobrava 4 diners, moneda pugesa, per lliura de ferro forjat. Cada barra vertical pesà una mitjana de 3 roves; eren llestes el 1384. Es pagaren del producte del peu d'altar aquest mateix any, però per acabar-les s'hagué d'adquirir una lliura de ferro el 1387⁷⁷.

Seients. Hom combatia el fred estenent al paviment de l'església estores de València i empostissats de fusta d'avet⁷⁸; les estores es treien per Pasqua. Hi ha notícia de despeses per fer bancs a fi de poder seure els homes, des de 1351; homes i dones es posaven en indrets diversos del temple. El 1390, però, es considerava que els bancs eren per seure tot el poble⁷⁹.

Llibres. Les rendes del delme de Crespià s'havien d'aplicar a despeses de llibres, i concretament, a fer escriure un antifoner amb música i un *collectarium* per al cor⁸⁰. Un leccionari del santoral en dos volums fou encomanat a Ramon Escuder el 1357, i pressupostat en 7 lliures 15 sous⁸¹. Es pagaren el 1391 a Narcís Sala, escriptor de lletra rodona de Girona, dotze lliures per a un proser amb nota que transcriví⁸².

Orgue. Un orgue fou instal·lat el 1387⁸³. No s'indica l'import de l'adquisició, tal vegada feta per via de mecenatge, sinó només allò que costà d'instal·lar-lo en "una trona". Posteriors informacions sobre orgues de l'església no apareixen fins al s. XVI.

Llànties i ciris. La majoria no gravaven el pressupost de l'obra, perquè se sostenien amb fundacions. Pere de Mercadal, capellà de l'església, dotà una

⁷⁷ Comú, f 23v; anotació de 1389

⁷⁸ Obra, Llibreta de les reixes. Vegeu també Obra 1365-1391, ingressos f 33, i Comú, f 20v.

⁷⁹ Obra, 1355-1365, despeses, f 1, 8, 9v; Obra 1365-91, f 55v.

⁸⁰ Obra 1351, f 4v-5; Obra 1365-1391, ingressos, f 54v.

⁸¹ Llibre del capítol, f 50v.

⁸² Obra 1355-1365, f 4v-5 i albarà solt; Llibre del Capítol, no foliat, acte de 28 abril 1357).

⁸³ Obra 1365-1381, ingressos, f 58.

llàntia el 1143⁸⁴; posteriorment, cada benefici que es dotava comportava habitualment l'obligació de fer cremar una llàntia a l'altar on el beneficiat celebrava missa. El 1401 hom comptava vint-i-una llànties, a càrrec de beneficiats diversos, que havien de cremar contínuament. El mateix any, els ciris a càrrec dels beneficiats eren set⁸⁵, però al sol altar major hi havia altres vint ciris que pagava l'obra; els ciris s'encenien només en determinats dies i moments del culte

Ornaments i joies. A més dels inventaris de joies que es prenen en visita pastoral, a Sant Feliu se'n troben d'altres, closos per mà de notari, d'origen diferent. El claver, a causa de la seva responsabilitat en la custòdia del tresor, havia de prendre inventari, quan iniciava l'exercici del càrrec, dels objectes preciosos que li eren confiats. Hi ha inventaris dels anys 1310, 1335, 1348 i 1350⁸⁶. El seu interès deriva del fet que no sols s'hi enumerà l'argenteria, sinó també les robes precioses i els llibres.

⁸⁴ Obra 1365-1391, ingressos, f 36. Vegeu pels organistes i mestres de capella de l'església, el nostre "Organistes i mestres de capella de la diòcesi de Girona", dins *Anuario Musical* 54 (1999), 107-110.

⁸⁵ Ordinacions i estatuts, 1309-1815, f 78,

⁸⁶ J.M. Marquès, *Pergamins de Sant Feliu de Girona*, inèdit, núms. 397, 766, 1049, 1083. *España Sagrada* 45, apènd. IX, p. 255-257, publica l'inventari de 1318, procedent de *Satatuta capituli*, f 28v.